

ODD EIKEN
GUNNAR HÖKMARK:

Låt idealen leva

Den gemensamma samhällsmoralen har ersatts av en moralisk relativism, konstaterar Odd Eiken och Gunnar Hökmark. Politiska beslut har vägletts av det för stunden bekväma för de politiska makthavarna, inte av de ideal och idéer som ligger till grund för den svenska samhällsgemenskapen.

Den socialdemokratiska idépolitiken har förfallit till målgruppsinriktade propagandainsatser. En påtaglig klyfta har uppstått mellan socialdemokratisk retorik och praktisk politik.

Borgerlighetens största problem är oförmågan att visa på de moraliska dimensionerna i den borgerliga politiken. För moderaterna är det nu viktigt att låta principer och ideal tränga undan den moraliska relativism som givit socialdemokraterna en möjlighet att ikläda sig rollen av att vara det särskilt medmänskliga och engagerade.

Civilekonom Odd Eiken har varit handsekreterare åt Ulf Adelsohn. Gunnar Hökmark är riksdagsman och en av SvT:s redaktörer.

Svensk nutidshistoria är historien om en närmast exempellöst lyckligt lottad nation. Naturen har givit oss goda förutsättningar och ödet gynnsamma omständigheter. Tvärt emot vad många påstår finns det inget enskilt politiskt parti, beslut, någon organisation eller företag som gjort sekelskiftets fattigsamhälle till en välfärdsnation.

Förklaringen till vår framgång finns i det faktum att vårt land haft förmånen av ett värderingssystem – en slags samhällsmoral – som varit gemensam för de flesta, och därför kommit att prägla utvecklingen på skilda områden. Hit hör de starka liberala strömningar som kom att prägla politik och lagstiftning under industrialismens framväxt. Frihandeln, näringsfriheten, respekten för äganderätten och tron på ett starkt socialt skyddsnät har legat till grund för den svenska välfärdsutvecklingen och för det pluralistiska samhälle vi idag lever i.

Under lång tid präglades också de demokratiska partierna av ett pragmatiskt förhållningssätt i så motto att de var överens om att ett samhälle blev bäst om olika sektorer respekterade varandras sfärer. Den politiska makten skulle respektera arbetsmarknadens parter rätt att träffa avtal. Företags och familjers rätt att fatta egna beslut och ta eget ansvar respekterades. Ett sådant förhållningssätt borgar för att familjer, företag och enskilda kan fatta långsiktiga beslut och göra svåra investeringar, för att de vet att även om mycket är osäkert så gäller i alla fall spelreglerna.

Ändrade spelregler

Förlusten av dessa spelregler är kanske den allvarligaste förändringen av det

svenska samhället under senare år. Genom införandet av löntagarfonder demonstrerade den politiska makten att den inte längre respekterade företagets suveräna sfär, utan hade nya och större ambitioner. Genom rundabordssamtal och stora uppgörelser har arbetsmarknadens parter frihet från politisk inblandning alltmer blivit chimär, och förslag att institutionalisera den politiska inblandningen är långt framskridna. Skatte- och bidragssystemets effekter, den ensidiga satsningen på kommunala daghem och andra omständigheter har gjort att de viktigaste besluten om hur familjen skall bo och organisera sin tillvaro fattas i riksdagshuset och kommunalhuset, i stället för vid köksbordet.

Socialdemokratisk politik saknar svar på 80-talets frågor.

Gemensamt för de flesta stora beslut under senare år är att de drastiskt och plötsligt har ändrat spelreglerna till men för den enskilde. Avdragsbegränsningar och den föreslagna pensionskatten är båda exempel på beslut som över en natt ändrar förutsättningarna för människors långsiktiga planer. De är båda beslut som ger människor samma signal; lita inte på att det som gäller skall gälla. Följ med i politikernas nycker, försök förutspå dem och gardera dig!

Moralisk relativism

Förändringen kan enklast beskrivas med att den gemensamma samhällsmoralen ersatts av en moralisk relativism. Poli-

tiska beslut har vägletts av det för stunden bekväma för de politiska makt-havarna, inte av de ideal och idéer som ligger till grund för den svenska samhällsgemenskapen. Det har knappast funnits gränser för den politiska maktutövningen, när den kunnat hänvisa till "förändrade omständigheter". Just omständigheter, inte principer.

Det är framförallt socialdemokratien som bär ansvaret för den moraliska relativismen. Som den socialdemokratiske riksdagsmannen Bo Södersten har påpekat har många av de värderingar som legat till grund för det moderna Sveriges framväxt varit borgerlighetens. Socialdemokratiska idéer har aldrig erkänt att det finns värden och ideal som är högre än de som politiska beslut kan åstadkomma.

Den senaste valrörelsen var kanske den tydligaste demonstrationen av hur socialdemokratisk idépolitik har förfallit till målgruppsinriktade propagandasatser. För att skapa en intressekonstellation stor nog att bilda majoritet har varje grupp fått löfte om en förmån, och hot om en som skulle försvinna om andra skulle regera. Socialdemokraternas valbudskap 1985 var en triumf för grupp-egoism.

Klyftan mellan retorik och politik

Därför finns det också en påtaglig klyfta mellan socialdemokratisk retorik och praktisk politik. Oppositionstidens tal om vapenexport och medlemskap i IDB är glömt. Revalveringspolitiken ersattes med en devalveringspolitik. Krav på högre bidrag till krisbranscher ersattes med kritik mot borgerliga "akutmottag-

ningar". Valrörelsens tal om de närmast katastrofala effekterna av besparingspolitik, har ersatts med den hårdaste besparingspolitiken under efterkrigstiden.

Det är en socialdemokrati i kris som tvingas handla på detta vis. Den svenska socialdemokratin delar denna kris med sina europeiska kollegor. I Spanien har både den ekonomiska politiken och säkerhetspolitiken präglats av motsatsen till socialistiska paroller. I Storbritannien söker labour tvätta bort sin röda färg. Mitterrand tvingades redan innan socialisterna förlorade regeringsmakten tvärvända den ekonomiska politiken, bland annat med krav på besparingar inom den offentliga sektorn.

Klyftan mellan retorik och praktisk politik växer därför att socialdemokratisk politik saknar svar på 80-talets frågor. Socialdemokraterna kunde genom en devalvering stärka den befintliga exportindustrins konkurrenskraft. Det finns däremot inget i det socialdemokratiska skattesamhället, med monopoliserade offentliga tjänster och växande löntagarfonder, som ger utvecklingskraft. På lång sikt kan detta inte uppvägas av kortsiktiga förstärkningar av konkurrenskraften.

Vad kan en socialdemokratisk utbildningspolitik ge ett samhälle som måste konkurrera med kunska-per? Vad kan socialdemokratiska tankar om facklig makt över företagen och bibehållna monopol inom den offentliga sektorn ge framtidens samhälle som blir alltmer beroende av nytänkande och enskilda människors kunnande och kompetens?

Och vad kan socialdemokratisk politik ge människor som i ett välfärdssamhälle söker kvalitet och inte bara kvantitet?

Den materialistiska stordriftsfilosofin som kännetecknar socialismen drabbar dem som söker mänsklig närhet och gemenskap.

Borgerligt accepterande

Även om avståndet mellan socialdemokratiska idéer och verkligheten är det viktigaste skälet till den moraliska relativismen är de borgerliga partierna knappast utan skuld. Borgerliga politiker är ofta praktiskt lagda. De har ofta en inställning som grundar sig på en sund ovilja mot förenklingar och utopiska idé-

Det finns en klyfta mellan det politiska etablissemangets värderingar och medborgarnas.

er. Men därav följer också att det enkelt synbara och praktiskt hanterbara lätt tränger undan de långsiktiga principerna och visionerna. I alltför hög grad har borgerliga partier accepterat socialdemokratins snäva och kortsiktiga sätt att definiera problem.

När borgerliga politiker kategoriskt säger att skattetrycket inte kan sänkas, bara omdisponeras, eller när moderata kritiker tycker att moderaterna inte skall "tala så mycket skatter för det är för mycket siffror och för lite socialt", accepteras den socialdemokratiska utgångspunkten att skattefrågan bara snävt är en fråga om att ge det offentliga tillräckligt stora inkomster eller att kapa "stötande välstånd". I själva verket handlar det om värden långt viktigare än de som kan mätas i pengar; om familjers

rätt och möjlighet att stå på egna ben. Om förmågan att ta ansvar och göra en insats, och bli lönad därefter. Och känslan av att ansträngningar aldrig är meningslösa.

På samma sätt har borgerliga partier alltför ofta accepterat socialdemokraternas sätt att sätta likhetstecken mellan familjepolitik och daghemsutbyggnad, utbildningspolitik och organisationsförändringar i högskolan och mellan kriminalpolitik och straffsänkningar. Den folkpartistiska parollen "socialt ansvar utan socialism", är kanske det mest påtagliga exemplet på en borgerlighet som glömt sina ideal. Det som implicit antyds; att socialism självklart skulle känna socialt ansvar återstår att bevisa.

Klyftan mellan politiker och medborgare

På viktiga områden finns det en klyfta mellan det politiska etablissemangets värderingar och medborgarnas. Undersökningar visar att en förkrossande majoritet småbarnsföräldrar tror att deras barn mår bäst av att vara hemma när de är små. I politiken och i media kan inte den uppfattningen framföras utan att våla stort rabalder. Kravet på många betygstillfällen i skolan är massivt i folkopinionen. I politiken är det en moderat särlinje.

Undersökningar visar att en stor majoritet tycker det är rimligt att ingen lönersättning skall beskattas med mer än 50 procent. I politiken når inte ens moderaterna upp till det målet, trots att moderat skattepolitik av andra partier anses som orimligt generös. Om och när Olof Palmes mördare grips och döms, kan

denne vara fri igen efter fem år. Få tycker det är rimligt, likväl är det ett resultat av beslut som oftast fattats i enighet mellan alla partier, moderaterna undantagna. Medan vanliga medborgare fortfarande värderar politiska beslut efter en klar och hållfast värdering om moral, rätt och rimlighet, har även borgerliga partier alltför ofta fallit till föga för kortsiktighet och moralisk relativism.

Moralisk relativism har blivit ett skydd för socialdemokratins idélöshet. I skydd av den har socialdemokraterna sökt skapa myten om sig själva som ensam innehavare av engagemang i frågor som hör mänsklig trygghet och global överlevnad till. Därför har moderaterna kunnat notera stora politiska och opinionsmässiga framgångar under 70- och 80-talen, utan att partiets sympatisörer i motsvarande mån kunnat känna att de vunnit i moralisk rättfärdighet och visshet om att den egna politiken inte bara är klok utan också god.

Detta är ett misslyckande för moderaterna samtidigt som det visar på två viktiga uppgifter för en ny moderat partiledning. Moderata Samlingspartiet måste fortsätta driva den ideologiska debatten men samtidigt måste en ny moderat partiledning visa att det som är klokt och ideologiskt riktigt i det lilla perspektivet också är moraliskt rättfärdigt och medmänskligt i det stora. Att det som är god moral för enskilda också måste vara det för samhället i stort.

Socialdemokratisk okänslighet

Socialdemokratisk politik förtjänar sannerligen inte någon privilegierad roll som särskilt medmänsklig eller engagerad.

Tvärtom bygger den socialdemokratiska välfärdspolitiken på en okänslighet inför den enskildes behov och önskemål. Det vet de människor som står i sjukvårdens köer utan att kunna välja andra alternativ, liksom de familjer som har fått en minskad levnadsstandard av höjda skatter samtidigt som möjligheter att välja barnomsorg eller barnens skola i praktiken eliminerats.

Socialdemokratisk miljöpolitik lider av samma svaghet. Stordriftstänkandet har lett till nedrivna innerstäder som lämnat plats för Domus betongklotsar. Okänsligheten för värdet av våra stadsmiljöer har kombinerats med en oförmåga att hävda väsentliga miljövärden i vår natur. Även här är det stordriftstänkandet som lett till att flexibiliteten och respekten för vad enskilda kan utträta om de ges rimliga förutsättningar saknas.

Myten om den socialdemokratiska politikens rättfärdighet och engagemang faller än mer när man diskuterar de stora globala överlevnadsfrågorna. Frågan om tredje världens utveckling från fattigdom gör inte den traditionella höger-vänsterskalan ointressant, som vissa borgerliga debattörer ibland har hävdad. Utvecklingen i socialistiska länder visar tvärt om på en växande fattigdom och allt starkare diktaturer. Vietnam, Kuba, Tanzania och Etiopien är länder där hoppet för frihet och demokrati är ytterligt litet. I flera socialistiskt styrda u-länder har fungerande jordbruk slagits sönder av socialistiska planer med växande fattigdom och grava miljöeffekter som följd. Det finns ingen medmänsklighet att respektera i att svenskt u-landsbistånd stärkt socialistiska regimer.

Borgerlig politik med höga ideal

Oförmågan att visa på de moraliska dimensionerna i borgerlig politik är borgerlighetens största problem. Socialdemokratin kan sträva efter kompetens, beslutskraft och administrativ skicklighet i maktutövning, men med makten i sig som den enda vägledande principen. För den som har en borgerlig övertygelse måste den politiska maktens begränsningar vara lika viktiga som dess möjligheter. En borgerlig politik måste vara en politik med höga ideal. Detta innebär tre viktiga konstateranden för ett borgerligt förhållningssätt till politiken.

– Borgerlig politik måste stå upp för sina ideal.

Hur stor del av makten över människors vardag har politiker rätt till?

Det innebär inte bara att idealen om ett rättssamhälle, en fri ekonomi, näringsfrihet och socialt ansvar skall vara den praktiska politikens värdemätare. Det innebär också att borgerliga politiker måste visa att dessa ideal är intellektuellt försvarbara och rationella, och att de dessutom i högsta grad rymmer dimensioner som moral och rättfärdighet.

– Borgerlig politik måste bryta med socialdemokratisk kortsynthet och relativism. Borgerligheten måste våga lägga moraliska aspekter på politik, där socialdemokratin anpassar moralen till de politiska målen.

Politik är också en fråga om rättfärdighet. Skattepolitiken, familjepolitiken och diskussionen om offentliga monopol

handlar ytterst om moralisk rättfärdighet; Hur stor del av inkomsten, besluten och makten över människors vardag har politiker rätt till?

Att lägga moraliska aspekter på politiken handlar också om att Sverige måste våga hävda andra folks rätt till samma rättigheter och ideal, vi själva håller så högt.

Det snäva synsätt som begränsar miljöfrågan till en uppgift för makthavarna att fastställa gränsvärden för industrin måste brytas. Vårt arv av kulturmiljö och naturmiljö har alla ett lika stort ansvar att förvalta. Därför måste vi utnyttja inte bara de mekanismer och spärrar som det politiska beslutsfattandet kan ge. Vi måste också skapa förutsättningar för ett stort personligt ansvar för vår miljö, vi måste utnyttja mekanismerna som stimulerar nytänkande och enskilt ansvarstagande. Det gäller att mobilisera vårt samhälle så att ingen grupp – vare sig industri, kommuner, enskilda politiker – kan tro att miljön är någon annans ansvar så att man därigenom sätter kortsiktiga intressen före det gemensamma arvet.

– Borgerlig politik måste styras av respekt för fasta, stabila och långsiktiga spelregler.

Även om den konstitutionella rätten finns, måste en borgerlig politiker känna en spärr mot att ändra spelreglerna när spelet inte passar politikerna. Det innebär att familjerna måste ges en möjlighet att bestämma över och planera för sin vardag så att de blir den gemenskap för trygghet de skall vara i ett samhälle, och inte hushållsenheter vars ekonomi politiker diskuterar och förändrar vid part-

sammansatta överläggningar.

Och det innebär på samma sätt att företagen måste få tillbaka sin integritet och arbetsro. Löntagarfonder, förnyelsefonder, statligt godkända ordförande i affärsbankerna, förhandlad vinstdelning och ständigt tal om nya fonder och vinstdelning äventyrar båda.

Det ställer också krav på en ny politik för den offentliga sektorn, där nu medborgarnas förtroende för dess förmåga att försvara nationen, människors egendom, deras liv och hälsa riskerar att vittra bort.

Moderaternas uppgift

För moderaterna är det nu viktigt att låta principer och ideal tränga undan den moraliska relativism som givit socialdemokraterna en möjlighet att ikläda sig rollen av att vara det särskilt medmänskliga och engagerade. Inom borgerligheten är det enbart moderaterna som kan göra detta. Partier som hyllar sig med att föra mittenpolitik – i sig ett relativt begrepp – har inte kraft nog att bekämpa relativism. Är moderaterna framgångsrika kommer däremot hela det borgerliga blocket att gagnas av att samhällsdebatten förs utifrån grundläggande och viktiga samhällsidéer.

En socialdemokrati som i dag står utan idéer kommer alltid att vara defensiv mot en borgerlighet som vitaliserar och lever upp till sina idéer. Det skulle inte bara vara till gagn för borgerligheten. På sikt kan en sådan politik bidra till att en levande samhällsmoral bygger sig stark och äkta, där nu gruppegoism breder ut sig.